

สรุปผลการประชุมระดมสมอง
ความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมกุ้งทั้งระบบ
วันจันทร์ที่ 29 ตุลาคม 2550 ณ ห้องประชุม สถาบันยุทธศาสตร์การค้า
ดำเนินรายการโดย ผศ.ดร. ธนวรรณ พลวิชัย

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

สถาบันยุทธศาสตร์การค้า

1. คุณดาลัด แก้วไพฑูรย์	ผู้อำนวยการ
2. คุณมนสิชา แดงรัมย์โสภณ	เจ้าหน้าที่

กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์

1. คุณสุวรรณา พูลชัยวิไลศักดิ์	นักวิชาการพาณิชย์ 7 ว.
2. คุณทัศนีย์ สุทธภักติ	หัวหน้าศูนย์ส่งเสริมส่งออกสินค้าอาหาร
3. คุณนิษณะ ทวีพาณิชย์	นักวิชาการพาณิชย์ 6 ว.

หน่วยงานเอกชน

1. คุณพจน์ อร่ามวัฒนานนท์ คุณธีระ ราชอาณาจักรกุล (แทน)	นายกสมาคมอาหารแช่เยือกแข็งไทย
2. คุณนารีรัตน์ จันทร์ทอง	สมาคมอาหารแช่เยือกแข็งไทย
3. คุณอำไพ หาญไกรวิไลย์ คุณนคร หาญไกรวิไลย์ (แทน)	บริษัท ไทยรอยัลฟรอสเซินฟู้ด จำกัด
4. คุณพลศักดิ์ ฆนวารี	บริษัท ไทยรอยัลฟรอสเซินฟู้ด จำกัด
5. คุณพรศิลป์ พัชรินทร์ตนะกุล คุณธงชัย บุญยโชติมา (แทน)	บริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร (มหาชน) จำกัด
6. คุณศิริวัลย์ ดุษฎีวุฒิกุล	บริษัท จันทบุรีซีฟู้ดส์ จำกัด
7. คุณรุ่งโรจน์ รุ่งโรจน์สาคร	บริษัท ยูเนียนโพรเซสโปรดักส์ จำกัด
8. คุณชูพงษ์ ลือสุขประเสริฐ	บริษัท มารีนโกลด์ โปรดักส์ จำกัด
9. คุณกนกศักดิ์นางค พงศ์สถาพร	บริษัท ก้องภพโพรเซสฟู้ดส์ จำกัด

รายชื่อผู้ไม่ได้เข้าร่วมประชุม

1. คุณธีรพงศ์ ชันศิริ	บริษัท ไทยยูเนียนโพรเซสโปรดักส์ (มหาชน) จำกัด
2. คุณอเนก พิเชฐพงศา	บริษัท ห้องเย็นเอเชีย ซีฟู้ด (มหาชน) จำกัด
3. คุณไพบูลย์ พลสุวรรณา	บริษัท ธารสมุทรฟู้ด จำกัด
4. ดร. ฝนศวรร ชำนาญเวช	บริษัท แพ็คฟู้ด (มหาชน) จำกัด
5. คุณอุดม จริยวิลาศกุล	บริษัท ไทยแลนด์ฟิชเชอร์รี่โกลด์สตาร์ (มหาชน) จำกัด

สรุปผลการประชุมระดมสมอง
ความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมกุ้งทั้งระบบ

สินค้ากุ้งแช่เย็นแช่แข็งของไทยถือเป็นสินค้าที่มีศักยภาพโดดเด่นเป็นอันดับต้น ๆ ในตลาดโลก ทั้งด้านการผลิต และการตลาด อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมกุ้ง สรุปได้ดังนี้

ด้านการผลิต

ประเด็นที่ 1 ด้านคุณภาพการผลิต

ปัญหาสำคัญในด้านคุณภาพการผลิตกุ้งส่งออก คือ ปัญหาด้านสารตกค้างในกุ้ง ซึ่งเป็นประเด็นที่ตลาดส่งออกสำคัญของไทย เช่น สหรัฐอเมริกา และ อียู นำมาเป็นข้อตำหนิในเรื่องคุณภาพกุ้งไทย โดยที่มาของสารตกค้าง ส่วนใหญ่มาจากยาปฏิชีวนะ น้ำยาทำสีน้ำ และวิตามิน แม้ว่าปริมาณสารตกค้างจะลดลง แต่ยังมีหลงเหลืออยู่ สาเหตุสำคัญ คือ ความไม่เข้าใจของเกษตรกร ในเรื่องของส่วนผสมของอาหารที่ให้กุ้งกิน ยาหรือเวชภัณฑ์ที่ใช้มีส่วนผสมของสารบางอย่างที่ก่อให้เกิดสารตกค้างในกุ้ง

ปัญหาอีกประการคือ บุคลากรของกรมประมงในด้านการสุ่มตรวจคุณภาพกุ้งไม่ครอบคลุมเพียงพอ ทำให้ผู้ประกอบการส่งออกจะเป็นผู้ส่งตัวอย่างกุ้งไปตรวจสอบและเสียค่าใช้จ่ายเอง

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรมีนโยบายในเรื่องการตรวจสอบ คุณภาพกุ้งอย่างจริงจัง โดยจัดบุคลากรให้ประจำครอบคลุมพื้นที่¹ และควรเข้าไปสุ่มตรวจสอบด้านเวชภัณฑ์ที่ใช้ในกุ้งอย่างสม่ำเสมอ โดยสุ่มตรวจหน้าฟาร์ม รวมทั้งให้ความรู้และความเข้าใจในด้านอาหารกุ้งและเวชภัณฑ์ดังกล่าว

ประเด็นที่ 2 ด้านพันธุ์และกระบวนการเลี้ยง

ปัญหาด้านพันธุ์กุ้งไม่เป็นปัญหาในอุตสาหกรรมกุ้งเท่าใดนัก แต่ถ้ามีการพัฒนาพันธุ์กุ้งที่ดีขึ้น เพื่อให้มีการใช้เวชภัณฑ์ต่างๆ ลดลง จะช่วยลดต้นทุนในการเลี้ยงกุ้งของเกษตรกร อันจะนำไปสู่การลดต้นทุนของการผลิตกุ้งส่งออกด้วย

ประเด็นที่ 3 ด้านต้นทุนการผลิต

การผลิตกุ้งเป็น Labour Intensive ต้นทุนส่วนใหญ่จึงขึ้นอยู่กับค่าแรงเป็นสำคัญ โดยในปัจจุบัน อุตสาหกรรมกุ้งประสบภาวะขาดแคลนแรงงานไทย ทำให้ต้องจ้างแรงงานต่างด้าวทำงาน ซึ่งมีภาระต้นทุนสูง ทั้งค่าแรง ค่าจัดการแรงงานต่างด้าว และค่าปรับเมื่อมีการตรวจจับจากทางการ

นอกจากนี้ พื้นที่เลี้ยงกุ้งบางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ จำเป็นต้องใช้น้ำมันในการตีน้ำ ทำให้ต้นทุนด้านพลังงานสูงกว่าความจำเป็น ดังนั้น รัฐควรติดตั้งระบบไฟฟ้าให้ทั่วถึงในแต่ละพื้นที่ที่ทำการเลี้ยง ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการเลี้ยงกุ้งได้

---

¹ การดำเนินการดังกล่าวจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ดังนั้นจะต้องสร้างระบบความร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชนโดยให้ภาคเอกชนและรัฐรับภาระค่าใช้จ่ายในการสุ่มตรวจสอบ

ด้านการตลาด

ประเด็นที่ 1 สภาวะการณ์ในตลาดโลก

ในอดีต ตลาดกุ้งสดแช่เย็น แช่แข็งของไทย กระจุกตัวอยู่ที่ตลาดญี่ปุ่น เนื่องจากสามารถส่งออกได้หลากหลายประเภท ตั้งราคาขายได้ และมีความสัมพันธ์ทางการค้าเครื่องจักรระหว่างกันอยู่ แต่ในระยะหลัง กรมส่งเสริมการส่งออกได้ผลักดันให้กระจายตลาดไปยังประเทศสหรัฐอเมริกามากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไทยจะเป็นผู้ส่งออกกุ้งแช่เย็น แช่แข็งมากที่สุดในโลก และเริ่มมีการกระจายตลาดมากขึ้น แต่ตลาดส่งออกที่สำคัญของไทยในปัจจุบัน มี 2 แห่งคือ ตลาดสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งมีสัดส่วนการส่งออกร้อยละ 50 และ 20 ของการส่งออกกุ้งไทยทั้งหมด ตามลำดับ ดังนั้น เมื่อตลาดประสบปัญหา ก็จะส่งผลกระทบต่อไทยด้วย โดยในปีที่ผ่านมา ตลาดโลกเข้าสู่ภาวะชะลอตัว มีสาเหตุสำคัญมาจาก ปัญหา Sub Prime ในประเทศสหรัฐอเมริกา คาดว่าในอีก 5 เดือนข้างหน้าจะส่งผลกระทบต่อผู้ส่งออกไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ผู้ส่งออกไทยยังประสบปัญหาการส่งออกไปยังตลาด EU ที่มักใช้มาตรการกีดกันทางการค้า NTB มาก

ข้อเสนอแนะ

ควรลดความเสี่ยง โดยการกระจายตลาดไปยังประเทศอื่น ๆ ที่มีศักยภาพ สามารถเป็นคู่ค้ากับไทยได้ เช่น

- ประเทศในแถบตะวันออกกลาง เนื่องจากมีทรัพยากรมาก
- ประเทศที่พัฒนาแล้ว เนื่องจากมีวินัยทางการค้าดี สามารถขายสินค้าคุณภาพดีในราคาสูงได้ แต่ควรระวังมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barriers: NTBs)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการกระจายตลาดมากขึ้น แต่ไม่ได้หมายถึงการละทิ้งตลาดเดิม

ประเด็นที่ 2 มาตรการกีดกันทางการค้า

กฎระเบียบทางการค้าในตลาดโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้เกิดมาตรการทางการค้าใหม่ ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อส่งออกของไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าไทยจะทำข้อตกลง FTA กับประเทศต่าง ๆ เพื่อลดการกีดกันด้านภาษี แต่การส่งออกของไทยก็ยังประสบกับมาตรการกีดกันที่ไม่ใช่ภาษี (NTBs) เช่น

- งานวิจัยเรื่องวิธีการทำนา ที่รายงานว่าการทำนาวิถีธรรมชาติ มีผลทำให้แบคทีเรียในดินปล่อยก๊าซมีเทน ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน มากกว่าการทำนาแบบอื่น ดังนั้น ถ้าวางงานวิจัยดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ก็จะก่อให้เกิดการณรงค์ให้ทำนาธรรมชาติน้อยลง ทำให้การส่งออกข้าวของไทย ซึ่งผ่านวิถีธรรมชาติ ประสบปัญหาได้
- มาตรการด้านสิ่งแวดล้อม ในการลดคาร์บอนไดออกไซด์
  - การกำหนดให้ผู้ส่งออก ติด Carbon label ในบรรจุภัณฑ์ของสินค้า ซึ่งระบุถึง ปริมาณการปล่อยคาร์บอนฯ ในกระบวนการผลิตสินค้าและบรรจุภัณฑ์ ทำให้ต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการสูงขึ้น ความสามารถในการแข่งขันลดลง
  - มาตรการ Food mile เนื่องจากการขนส่งทางเครื่องบินปล่อยคาร์บอนฯ มากกว่าการขนส่งทางเรือ ดังนั้น ประเทศที่อยู่ใกล้ใช้ระยะเวลาการขนส่งทางเครื่องบินน้อย หรือใช้การขนส่งทางเรือ จะได้เปรียบกว่าประเทศที่อยู่ไกล โดยเฉพาะการขนส่งของไทยสู่ประเทศในแถบยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา จะเสียเปรียบประเทศในแถบแอฟริกา

- มาตรการด้านสิทธิมนุษยชน

- หนังสือพิมพ์ และสำนักพิมพ์ต่างประเทศ เช่น CNN เริ่มที่จะให้ความสนใจการใช้แรงงานเด็กมากขึ้น ถ้ามีการเผยแพร่ข่าวด้านการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมการผลิต หรือแรงงานต่างด้าวถูกกดขี่ จะส่งผลกระทบต่อไทยในการส่งออกสินค้า นั้น ๆ ไปยังตลาดต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

ภาครัฐ เอกชนและผู้ประกอบการจะต้องคำนึงถึงมาตรการกีดกันทางการค้าอยู่เสมอ เนื่องจากจะมีมาตรการกีดกันที่มีใช้ภาษีแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นเรื่อย ดังจะเห็นได้จากกรณี ปัญหา Anti-Dumping ในสหรัฐอเมริกา แม้ว่าไทยจะได้รับชัยชนะในขั้นต้น แต่สหรัฐอเมริกายังคงอุทธรณ์ต่อ เพื่อดึงเวลา ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการนำเข้าของไทย ดังนั้น ไทยจำเป็นต้องมีมาตรการตอบกลับบ้าง² อย่างไรก็ดีตาม รัฐบาลอาจไม่สามารถเป็นผู้นำในการตอบโต้ในประเด็นบางอย่างได้ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อภาพพจน์ของประเทศในองค์กรวม ดังนั้น ภาคเอกชน นำโดยหอการค้าไทย ควรเข้ามาจับบทบาทในการตอบโต้มาตรการกีดกันทางการค้าต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งภาคเอกชนจะได้รับสัญญาณ (Signal) หรือผลกระทบที่รวดเร็วกว่า สามารถตอบโต้ได้ทันทั่วทั้งที่ ถ้ารอการดำเนินการจากภาครัฐอาจช้าเกินไป อย่างไรก็ตาม ในส่วนของผู้ประกอบการ จะต้องมีการรวมกลุ่มกัน และมีวินัยทางการค้ามากขึ้น รวมทั้งจะต้องรายงานหรือแจ้งปัญหาที่ภาคเอกชนประสบให้กับภาครัฐทราบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเจรจาในเวทีระหว่างประเทศ

ประเด็นที่ 3 ค่าเงินบาท

ปีที่ผ่านมา ค่าเงินบาทมีความผันผวนค่อนข้างมาก และแข็งค่าเร็วเกินไป ทำให้ต้นทุนของผู้ส่งออกสูงขึ้นมากในระยะเวลาอันสั้น เนื่องมาจากอัตราแลกเปลี่ยนที่แข็งค่าเร็ว และอยู่ในระดับที่แข็งค่ากว่าประเทศเพื่อนบ้านมาก จึงส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมกึ่ง ซึ่งมีสัดส่วนของ Margin ค่อนข้างต่ำ (ประมาณ 5%) อย่างมาก ทำให้ไม่สามารถแข่งขันด้านราคาในตลาดโลกได้ ผู้ประกอบการจึงจำต้องกตราคากึ่งที่รับซื้อจากเกษตรกร ส่งผลต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง และราคากึ่งของตลาดภายในประเทศ

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรเข้ามาดูแลเรื่องอัตราแลกเปลี่ยน โดยจะต้องรักษาเสถียรภาพของค่าเงินบาท อย่าให้มีความผันผวนมากนัก และควรอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือประเทศคู่แข่ง เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันของผู้ส่งออกกึ่งในตลาดโลก

ประเด็นที่ 4 มาตรการภาครัฐด้านการส่งออก

นอกเหนือจากกฎระเบียบของต่างประเทศแล้ว กฎระเบียบภายในประเทศก็เป็นอุปสรรคต่อการส่งออกกึ่งเช่นกัน เนื่องจากมีความยุ่งยากของขั้นตอนการส่งออก รวมทั้งการออกเอกสารรับรองคุณภาพใช้ระยะเวลานาน ซึ่งนานกว่าประเทศอื่นที่มี One-stop service เป็นผลทำให้การส่งออกกึ่งของไทยล่าช้า ประกอบกับระบบ Logistic ของไทยที่ยังไม่ดีนัก ทำให้ไทยเสียเปรียบในด้านความรวดเร็วของการส่งออกเมื่อเทียบกับคู่แข่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศจีน นอกจากนี้ ปัญหาด้านบุคลากรที่มีไม่ทั่วถึง และมีองค์

² ข้อควรระวังในการใช้มาตรการตอบโต้ 1) การตอบโต้ด้าน NTB ต้องทำการกฎเกณฑ์สากล และ 2) ไทยเป็นประเทศเล็ก การตอบโต้อาจก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลได้

ความรู้ที่ไม่ชัดเจน เพียงพอ ก็เป็นอุปสรรคต่อผู้ส่งออกในการติดต่อหรือประสานงานกับทางภาครัฐ เช่น การให้ข้อมูลที่ผิดพลาดเกี่ยวกับเอกสารที่จำเป็นต้องยื่น สำหรับการส่งตัวอย่างสินค้าไปตรวจสอบ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

รัฐควรลดขั้นตอนหรือระยะเวลาในการทำเอกสารหรือหนังสือส่งออก โดยการนำ Single Window Entry เพื่อลดการใช้เอกสาร (Paperless) และผู้ส่งออกสามารถส่งออกได้เร็วขึ้น ในปัจจุบัน บางหน่วยงาน เช่น กรมศุลกากร กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ได้เริ่มมีการทำระบบ Single Window Entry และการออกเอกสารด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับสินค้านำร่อง ซึ่งรวมถึงสินค้ากึ่งส่งออก แล้ว อย่างไรก็ตาม หน่วยงานส่วนใหญ่ยังต้องรองบประมาณจากส่วนกลางอยู่ เนื่องจากการทำ Single Window Entry จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ในการสนับสนุนอุปกรณ์เพื่อให้เกิดระบบดังกล่าว เป็นต้น

ประเด็นที่ 5 การประชาสัมพันธ์

ภาพลักษณ์สินค้ากึ่งไทย เป็นสิ่งที่จะช่วยในเรื่องของการตลาด ซึ่งที่ผ่านมา กรมประมงและกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว เช่น มีการจัด Road Show ตามประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยอื่นๆ ที่ควรนำมาประกอบคือ ภาวะความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า และมาตรการที่เป็นมาตรฐาน เพื่อให้ผู้ประกอบการรับทราบข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรเน้นการประชาสัมพันธ์ในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญในขณะนั้น โดยเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ถูกต้องของไทยเช่น เรื่องสารเคมีตกค้าง การตอบโต้การทุ่มตลาด แรงงานเด็ก เป็นต้น เพื่อตอบโต้กับตลาดต่างประเทศที่มีข้อสงสัยหรือตำหนิเกี่ยวกับการผลิตกุ้งของไทย อันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือในสินค้าไทย รวมทั้งให้ผู้บริโภคเข้าใจในกุ้งไทย ทั้งในด้านคุณภาพและคุณค่าทางอาหาร อย่างไรก็ตาม จะต้องพิจารณาด้วยว่าผู้ที่จะมีบทบาทในการตอบโต้ควรเป็นหน่วยงานใด ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือสมาคมที่เกี่ยวข้อง ส่วนด้านการขายสินค้า รัฐบาลไม่จำเป็นต้องเข้ามาดูแล เนื่องจากเอกชนทำกันได้อยู่แล้ว

ประเด็นที่ 6 การรวมกลุ่ม คลัสเตอร์ (Cluster)

ที่ผ่านมา มีการพยายามรวมกลุ่ม คลัสเตอร์ สำหรับสินค้ากึ่ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีเพียงบริษัทที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงจากอุตสาหกรรมต้นน้ำไปยังปลายน้ำได้เท่านั้นที่สามารถจัดทำคลัสเตอร์เองได้ และแม้ว่าบริษัทต่าง ๆ จะเริ่มให้ความสำคัญในประเด็นนี้มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการทำ Contact farming กับเกษตรกร แต่การรวมกลุ่มส่วนใหญ่ยังคงเป็นเพียงการรวมกลุ่มระหว่างบริษัทขนาดเล็กที่มีการทำสัญญาซื้อขายกับเกษตรกรบางกลุ่มเท่านั้น เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควร รวมทั้งปัญหาในด้านการทำตามสัญญา เนื่องจากเกษตรกรจะขายให้กับผู้ประกอบการที่ให้ราคาดีกว่า แต่ไม่ได้คำนึงถึงสัญญาที่ได้ทำไว้กับกลุ่ม Cluster ของตนเองซึ่งในส่วนนี้รัฐบาลมีบทบาทที่จะส่งเสริมได้

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา Cluster ในระยะยาว เพื่อให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมกึ่งทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ แต่สิ่งสำคัญคือราคา ต้องเป็นราคาที่ทุกภาคส่วนรับได้ Cluster จึงจะเกิด

สรุป

การจัดทำยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมกึ่ง ควรจะพิจารณาถึงความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมกึ่งทั้งระบบ โดยในระยะสั้น ควรมีมาตรการแก้ไขเฉพาะหน้าก่อน เช่น ปัญหาค่าเงินบาท ราคาน้ำมัน ราคาแรงงาน ซึ่งมีผลกระทบต่อต้นทุนของผู้ส่งออก เป็นต้น ในขณะเดียวกัน รัฐจะต้องมีมาตรการระยะยาว เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมกึ่งทั้งระบบ เช่น การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเจาะตลาด มาตรการด้านกฎระเบียบ การพัฒนา Product Line เป็นต้น
